

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜRÜNDE DOĞUM ÜZERİNE ORTAK UYGULAMALAR

Orhan ÇELTİKÇİ

(Akdeniz Üniversitesi, Türkiye)

GİRİŞ

Son yıllarda; etnik kimlik, soy, ırk, etnisite, ulus devlet gibi kavramlar çokça tartışılır, üzerinde yazılar yazılır hale gelmiştir. Bu tartışmalar toplumların değerlerinin bütününe oluşturan kültürel yapılarını çok önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda, yaklaşık 250 milyon dünya Türk nüfusunun sahip olup yaşattığı değerleri alan çalışmaları ile ortaya koymak ve bu değerleri kültürel strateji anlamında kullanmak çok önemli hale gelmiştir.

21. yüzyıl gelişen teknolojiye bağlı olarak, geçen asrın aksine silahla değil aklın üstünlüğü ile yönetilen ve yönlendiren bir yüzyıl olma görünümündedir. Akıl ise kullanılan kültürel değerleri üzerine yönlenmektedir. Bu bakımdan kültürler içinde bulunduğumuz yüzyılda hem devletlerin yaşamasında hem de dünyanın yönlendirilmesinde üstün rol oynayacaktır. Kültürel anlamda mevcudu muhafaza edebilen milletler kendilerine yaşam sahası bulurlarken mevcut kültürlerini muhafaza edemeyen milletler tarihin mezarlığına sürükleneceklerdir. Bu açıdan düşünüldüğünde Türk Kültürü çok önemli olup gelecek için yaşam ve var olma garantimizdir. Türk olmakta çok önemlidir. Türk kalabilmekte çok önemlidir. 7 devlet tek millet olmaktan çıkıp uluslar arası alanda bir hareket edebilmede çok önemlidir. Bize göre günümüz itibari ile sair kesim Türkler arasında stratejik bir güç olma özelliği taşıyan Kültür; Türk Kültürü, Türk Dünyasının en önemli birliktelik ruhu argümanıdır.

Nedir Kültür?

Kültür kavramını tanımlamadan önce Türk Kültür coğrafyasını sınırları ile belirlemekte fayda vardır. Aslında, her Türkün yaşadığı coğrafya beraberinde Türk kültür coğrafyasını da oluşturmaktadır. Esas olarak Türk Kültür coğrafyası Anadolu'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye'nin tanıdığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan bağımsız Türk Cumhuriyetleri bunun yanı sıra Kafkasya'da ve Orta Asya'da yaşayan Özerk Cumhuriyetler, Suriye'de Bayır Bucak Türkleri, Irak'ta Irak Türkmenleri, İran'da; Giresunlu, Halaç, Kaşgay, Şahseven ve Güney Azerbaycan Türkleri, Afganistan'da Hazara Türkleri, Moldova'da Gagauz Türkleri, Gürcistan'da Borçalı yöresi Türkleri, Makedonya'da Yörükler, Türkbaşlar, Bulgaristan'daki

¹ Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü Doktora.

Türkler, Yunanistan'daki Türkler, Rodos Adasındaki Pomak Türkleri Avrupa'da Yaşayan Türkler... sayılabilir. Buradan da anlaşıldığı gibi, Türkler Asya yoğunlukta olmak üzere birçok kıt'a ve bölgede yaşamaktadırlar. Türklerin yaşamakta oldukları yerler aynı zamanda Türk Kültür Coğrafyasını da oluşturmaktadır.

Kültür kavramına gelince, Kültür, bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği maddi ve manevi unsurların bütünü, o milletin kendine has oluşturmuş olduğu değerleridir. Gündelik hayattan devlet hayatına kadar, yaşayışın tümünü içinde alan bu değerler manzumesi "Kültür" ün konusunu teşkil etmektedir. Dolayısıyla; dil, sanat, içtimai ve iktisadi hayat, halk inançları vs. hep bir kültürün ortaya çıkardığı, şekillendirdiği ya da bir kültürü var eden ve yaşatan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramı üzerinde birçok fikir adamı durmuştur. Bu fikir adamlarının başında kuşkusuz Ziya Gökalp gelmektedir. Gökalp kültüre; "*Bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakelevi, bedii, lisani, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli bir mecmuasıdır.*"². diyerek, kültürü milletlerin var oluşundan bu yana, her alanda, sahip olduğu, milleti ayakta tutan, birleştirici ve ileriye taşıyıcı bir unsur olarak görmektedir. Emin Bilgiç'te "Milli Kültür Davamız" adlı eserinde kültürü: "*Bir millete şahsiyetini veren, diğer milletlerle arasındaki farkı tespite yarayan, tarihin seyri içerisinde, teşekkül etmiş, kendine has maddi ve manevi değerlerin ahenkli bir bütünüdür.*"³ şeklinde tanımlamış Gökalp'e yakın bir tanım getirmiştir. İbrahim Kafesoğlu kültürü; "*Her topluluğun kendine has yaşayış ve davranış tarzıdır.*"⁴. şeklinde tanımlayarak milli ve millete has olma özelliğine dikkat çekmiştir. Sosyal antropoloji alanında çalışmalar yapan, Türk dünyasının birçok kesiminde halk kültürü ve inançları alanında, alan çalışmaları bulunan Yaşar Kalafat ise kültürü; "*Bir toplumun ortak kimliğini açıklayan, toplumun hayatının bütün sektörlerinde yarattığı değerleri*" olarak görmektedir. Ona göre; hukuk, sanat, inanç ve âdetler kültürün alanı içinde yer alır. Bunların toplamı kültürdür ve milletin kimliğini oluşturmaktadır⁵. dolayısıyla kültür bir kimlik ve kimdik kazanmadır.

Kültürler, milletleri var olma nedeni kırlarken aynı zamanda kaynaştırıcı ve kenetletici bir özelliğe de sahiptirler. Genel olarak iktisat ve teknikten, hukuk ve dine varıncaya kadar bütün değerlere ait olan görgü ve bilgi bakımından bağlantılı ve kabulleniş anlamına gelen halk inançları⁶, inançlar ve uygulanma noktaları itibari ile kültürün alt ve en önemli dallarından birini oluşturmaktadır. Halk inançları toplumu birleştirici ve bütünleştirici, bir arada tutucu bir özelliğe

² Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Arkadaş Matbaası, İstanbul 1940, s. 30.

³ Burhan Göksel, "**Kültür**" Milli Kültür Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, S. 56. s. 101.

⁴ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1984. s. 16.

⁵ Yaşar Kalafat, **ABAY'ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergâhları**, Ecdat Yayınları, Ankara 1997, s. 12.vd.

⁶ Ali Çelik, **Halk İnançları**, Beyan yayınları, İstanbul 1995, s. 17.

sahiptir. Halk İnançları, halkın otantik değerleri ve uygulama alanları olduğu için toplumsal birliktelikte ayrı bir önem arz etmektedir. Bu yönü ile halk inançları, yaşadığı alandaki her ferdin sahiplendiği toplum olarak da uygulamaya geçirdiği bütünleştirici ve kaynaştırıcı bir özellik taşımaktadır⁷.

Tebliğ konumuz olan **“Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar”** adlı çalışma da Türk Dünyası Kültürü içinde Türk dünyası kültürünü doğum uygulamaları noktasında bir ve bütün olduğunu gösterebilmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın Konusu:

Çalışma, Türk dünyası sair kesimlerinde kişiöğlü için hayatın başlangıcı olan doğum ile ilgili olarak çocuğun ana rahmine düşümünden, cinsiyetinin tahminine, göbeğinin kesilmesinden ilk dış çıkışı, ilk saçının kesilmesi...uygulamalarını Türk Dünyasının bütününü değerlendirmektedir.

Çalışmanın Amacı:

Yaklaşık 250 milyona ulaşan Türk Dünyası nüfusunun kültürel derinliğini ortaya koyarak özellikle doğum ile ilgili olarak Türk Dünyasının kültürel manada tek bir kökten beslenmiş olduğunu, kültürel bir uygulama birlikteliğine sahip olduğunu ortaya koymaktır.

Çalışmanın Önemi:

Çalışma, Türk Dünyası kültüründe, doğum ile ilgili uygulama alanlarında bu uygulamalara ne kadar sahip çıkmakta olduğumuzu ve kültürel değerlerimizi ortaya koyup kültürel değerlerimizin bize ne kazandırdığını saptamak adına çok önemlidir. Çalışmanın bir başka önemi, alan çalışması olması dolayısıyla başka yörelerde yaşatılan, uygulanan uygulamalar hususunda mukayeseli çalışmaya zemin oluşturmuş olmasıdır.

Türk dünyası coğrafyasında doğum ile ilgili ortak uygulamalar:

Türk Halk kültürü, halk inançları Türk dünyasını birleştirmede önemli bir argümandır. Halk inançları bağlamında evlenme, ölüm ve hayatın diğer alanlarında olduğu gibi doğum alanında da sair kesim Türklerde uygulama ve tespitler açısından büyük bir benzerlik söz konusudur.

Bu tespitlerimiz doğum öncesinde kadının hamile kalması, çocuğun cinsiyeti tespiti, çocuğun doğumu, adının konulması, kırklanması üzerinedir.

(Tespitlerimiz Halk inançları bağlamında tek millet çok devlet şeklinde yaşayan Türklerin töre ve örfleri üzerinedir.)

Azerbaycan Türkleri: Azerbaycan Türklerinde çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren ana adayının canının çektiği istek ve arzulara göre çocuğun cinsiyeti tespit edilmektedir. Örneğin, rüyasında balık ve elma gören

⁷ Orhan ÇELTİKÇİ, *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, IQ Yayınları, İstanbul. 2007.

kadının çocuğunun kız olacağı inancı yaygındır. Anne adayının canı tatlı yiyecekler çekerse, çocuğun erkek olacağına inanılır.

Yerikleme inancı (*Hamile olan kadının canının çeşitli yiyecekler çekmesidir.*) Azerbaycan Türklerinde önemli bir yere sahiptir. Hamile kadının canın çektiği yiyecekler mutlaka konu komşudan temin edilir. İstenilen kişi elinde istenilen varsa mutlaka verir. Annenin arzuların yerine getirilmemesi durumunda çocuğun zarar göreceğine inanılır. Azerbaycan Türklerinde çocuğa ismini büyükler koymaktadır. Çocuğa isim koyma ve konulan isim çok önemsenir. Bu bağlamda, isim koyma töreni de yapılır. Çocuğa isim konulması çocuğun kırkı çıkmasından önce yapılır. Çocuğa genelde tek isim konulur. Konulan adın koyulduğu günün seneyi devriyesinde ad günü yapılır. Bugün pilav pişirilip gelenlere dağıtılır⁸.

Azerbaycan Türklerinde anne hamile kaldıktan sonra doğum yapınca kadar saçını kesmez. Saçını kestirirse doğuracak olduğu çocuğun ömrünün kısa olacağına inanılır. Doğan çocuğun saçı ise –anne saçı- çocuk bir yaşına gelinceye kadar kesilmez. Bir yaşını dolduran çocuğun saçı kesilir. Saçı kesene bahşiş verilir. Ayrıca bugün yemek de verilir. Kesilen saç el ayakaltına atılmaz. Azeri Türklerinde ilkler ile ilgili uygulamalarda genelde toy yapılır. İlk emeklemede, ilk yürümede, ilk saç kesildiğinde... bu uygulamalar genelde yapılır. İlk diş çıkımı önemlidir. Diş çıkınca Buğday ceviz ve soğan karışımından özel bir karışım yapılır. Pişirilen yiyecek yedi eve dağıtılır. Bu sayede dişin kolayca çıkıvereceğine inanılır.

Çocuğa kırklamada çok önemlidir. Canlı doğup da sonradan hayatını kaybeden çocukların yaşayamayışları kırklı olmaya bağlanır. Azerbaycan da sünnet önemlidir. Erkek çocuklar 4-6 yaşlarına gelince mutlaka sünnet ettirilirlir.

Kazakistan Türkleri: Çocuk konusunda Kazaklar: “*Verirse Allah verir*” düşüncesindedirler⁹. Hamile kadınların yerikleme Tıpkı Azerbaycan Türklerinde olduğu gibi Kazakistan Türklerinde de önemsenmektedir. Hamile kadının isteği karşılanmaz ise çocuğunun sağ ve sol yanağında bir çukurluk oluşacağına inanılır. Kazaklarda erkek çocuk evin çatısı olarak görülürken, kız çocuk evin bereketi kabul edilmektedir.

Hamile kadın çocuğu karnında kımıldamaya başladığında, hamile ilk kimi görür ise çocuğun o kişiye benzeyeceğine inanılır. Bu inanıştan dolayı kazak hamile kadınların huysuz, ayyaş, pis, sarhoş kişilere bakması iyi karşılanmamaktadır.

Kazak Türklerinde çocuğu olmayan anne adayı Baksi’ya¹⁰ okunması için götürülür. Baksi anne adayına okur. “*Tu tu tu*” deyip anne adayını efsunlar. Bu sayede çocuğu olmayan anne adayının çocuğunun olacağı inancı hakim olur¹¹.

⁸ Yaşar kalafat, *Lenkeron Folklor Müşaveresi Ve Azerbaycan Halk Sufizmi*, s. 169.

⁹ Kalafat, “*Kazakistan’daki Türk Halk inançları*”, **Milli Folklor**, Yaz 1999, S. 41, s. 67.

¹⁰ Ayrıntı için bakınız: Kalafat, “*Baksicilik*”, **Erciyes**, Mart 2000, S. 267., s. 2.

Kazak Türkleri sürekli düşük yapan anne adayının düşük yapmasını önlemek için devenin yününden yapılmış iplik ile düşük yapacak anne adayının eteğinin ön tarafını dikerler¹². Bu işlem üç gün bazen gün görmüş diye tabir edilen o yerin yaşlı kadınlarından birisi bazen de Baksi tarafından yapılır. İşlem yapılırken *Kelamı-ı Kadim* okunur. Böylece düşük yapmanın önleneceği inancı vardır¹³.

Kazakistan ve Anadolu'da zamanla edep kapsamına giren uygulamalardan birinin de gelinin hamileliğini evin erkeklerden saklamasıdır. Anadolu ve Kazakistan'da halkın dilek ve temennilerde bulunmak için ulu zatların türbelerine gittiği, buralarda ulu zatların yüzü suyu hürmetine dilekte bulunurken önce, örneğin; hastası için şifa diliyorsa bütün hastalar için dileyip sonra kendisinin hastası için dilemesi uygulamasının halk sufistik anlayışının bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

Kazaklarda bebek dünyaya gelmeden erkek evi bebeğin giysilerini hazırlar. Doğumdan sonra *Görümlük* yapılır. Çocuğun ailesi tarafından düğün toyu benzeri bir toy düzenlenir. Bebeğe hediyeler getirilir. Bala (çocuk) kırkıncıdan çıkınca çocuğa kına yakılır. Kına, çocuğun banyo suyuna katılarak yapılır. Böylece çocuğun görünmeyen kötülerden korunacağına inanılır.

Kazaklarda, hamile kadına yüklü anlamına gelen *Juktu* denilir. Aşeren kadına, *Jerik*¹⁴ denilir. Jerik olan kadınlarda kadının canı ekşi çekiyorsa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Oğlan doğuracak anne adayının ise canının tatlı çekeceğine inanılır. Ayrıca ekşi gıdaları bir kadının yerikleme döneminde canı çok çekiyorsa, doğacak çocuğun *haşin*, *hurçın* olacağına inanılır. Anne karnındaki çocuk kımıldamaya başladığı zaman, anne ilk defa kimi görürse doğacak çocuğun huyunun, karakterinin ilk görülen kişiye benzeyeceği inancı vardır.

Kazak Türklerinde, doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir. Bu bıçak yıkanır. Uygun bir yer bulunarak toprağa gömülür. Toprağa gömme esnasında, anne gömülen yere bakmamalıdır. Anne bakarsa başka çocuğunun olmayacağına inanılır¹⁵. Kesilen göbek 7 gün sonra düşer. Düşen göbek bir atın yelesine takılır. Böylece çocuğun at gibi hızlı ve cesur olacağına inanılır. Çocuk doğumları kazaklarda müjdelendir. Çocuk doğumunu ilk müjdeleyen çocuğu at ya da para verilir¹⁶.

Doğan çocuğun göbeği yedi gün içerisinde düşer. Düşen parça bir erkek çocuğunun parçası ise bir atın yelesine takılır. Böylece çocuğun at gibi cesur ve atak olacağına inanılır. Düşen parça bir kız çocuğunun ise kısrağın yelesine takılır. Böylece kız çocuğunun ilerde uysal ve sakin olacağına inanılır. Çocuk

¹¹ Kalafat, "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", s. 66.

¹² Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I.*, s. 318.

¹³ Kalafat, "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", s. 66.

¹⁴ Yeriklemiş hamile kadın anlamındadır.

¹⁵ Kalafat, "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", s. 67.

¹⁶ Kalafat, "Uluslararası Türk Medeniyet Kongresi ve Kazakistan Gezi Notları ile Baksilik-Halk İnançları" s. 228.

dünyaya gelince ilk müjdeyi doğumu ilk duyan çocuk verir. Bu çocuğa hediye verilir. Bu hediye çoğu zaman *At* ya da *Para* olmaktadır.

Kazak Türklerinde, doğumdan sonra *Görümlük*¹⁷ yapılır. Bu amaçla koyun soyulur. Düğün toyu gibi büyük toy yapılır. Toyda Kelam-ı Kadim okunur. Doğan çocuğun vatana millete hayırlı olması için dualar edilir. Bu toya *Şildehana* denilir¹⁸. Bala¹⁹, kırkıncıdan çıkınca kına yakılır. Kına balanın banyo suyuna katılarak yapılır. Bundaki amaç tiksiniyi önlemektir.

Kazak Türklerinde balaların sünnet yaşının 3-5-7. yıllar olmasına büyük özen gösterilir. Sünnet yaptırılacak çocuk heyecanı yatışması için çocuk ata bindirilip dolaştırılır.

Kırgızistan Türklerinde: Kırgız Türklerinde bebek dünyaya geldiğinde, bebeğin karakterinin bebeği ilk kucaklayan kişiye benzeyeceğine inanıldığından orada bulunanlar ve bebeği ilk kucaklayan çok önemlidir. Bu inanç atasözlerine "*Bebek gönülde olunca değil elinde olunca benzer, Bebek göbeğini kesen ebeve benzer.*" gibi atasözlerine girmiştir²⁰. Kırgız Türkleri bebeğin göbeğini ayakkabının yanına koyarak keserler. Bu uygulamadaki temel amaç, bebeğin yaşının ayakkabı gibi uzun ömürlü olması inancındandır²¹. Böylece bebeğin uzun ömür dilenmiş olur.

Kırgız Türklerinde yeni doğan bebeğin ağzına, özel hazırlanmış bir mama sürülür. Bu mama kurutulmuş işkembe ile eritilmiş tereyağdan oluşmuş bir karışımdır. Bu mamanın çocuğun ağzına sürülmesiyle, bebeğin ömrü boyunca yoksulluk görmeyeceğine inanılır. Ayrıca, bu mamayı sürdükleri için çocuğun ileride hayvancı olacağı inancı da vardır.

Kırgız Türkleri yeni doğan çocuğun kafasını -kindik enesini- yuvarlak olması için elleriyle şekillendirirler. İnanca göre dünya yuvarlaktır. İnsan da dünyaya benzemelidir. Kafası yuvarlak olan çocuğun zeki olacağına ve yüksek makamlara gelebileceğine inanılır. Kırgız Türkleri yeni doğan çocuğun kundağını uzun ömür sürmüş yaşlı birisinin urbasından yaparlar. Böylece kundağa sarılan çocuğun uzun ömürlü olacağına inanılır²².

Kırgız Türklerinde çocukları yaşamayan aileler çocuğu yaşayan çocuklu annelerin elbiselerinden 9 veya 40 yama alırlar. Bu yamalardan çocuğu yaşamayan annenin yeni doğan çocuğu için bir kundak hazırlanır. Bu sayede çocuğun yaşayacağına inanılır.

Kırgız Türklerinde yeni doğan çocuğa ilk gömleğini yaşlı bir kadın giydirir. Gömlek kırk gün boyunca çocuğun üzerinden çıkarılmaz. Kırk gün sonra çıkarılır. Çocuk, doğumunun kırkıncı günü, kırk kaşık su ile yıkanır. Çıkarılan

¹⁷ Doğan çocuğu akraba ve çevredekilerin görmeye gelmesidir.

¹⁸ Kalafat, "*Kazakistan'daki Türk Halk İnançları*", s. 67.

¹⁹ Çocuk.

²⁰ Kalafat, "*Uluğ Türkistan'da Halk Sufizmi*", s. 163.

²¹ Bize göre ayakkabının uzun ömürlü kabul edilmesi ayakkabının altının çok yere dokunmasından kaynaklanmaktadır.

²² Kalafat, **a.g.m.** s. 164.

gömlek ise yaşlı bir ölenin mezarına beraber gömülür. Bu uygulamanın yapılmasındaki temel amaç ölen kadın dünyada yaptıklarından hesaba çekilirken sorgu meleklerinin günahsız çocuğun gömleğini görüp gömleğe istinaden yaşlının günahlarını bağışlaması inancındandır.²³

Kırgız Türklerinde bebek doğumunun 40. günü yıkanır.(Önceleri de yıkanır ama kırkıncı gün mutlaka yıkanır.) Bebek yıkandıktan sonra temiz elbiseler giydirilip beşiğe yatırılır. Gelen akrabalar bebeğe hediye olarak kumaşlar getirirler. Ayrıca bebek beşiğe konulmadan evvel beşiğe bir aşık kemiği konulur. Aşık kemiğinin sayısı 3-5-7 gibi tekil sayılardan olmalıdır. Kemik konulurken bebeğin beş tarafı yukarı kaldırılır. Bebeğin sağ tarafına “en en en” denilir. Meleklerin sağ tarafta olduğun inanılmasından bu uygulama yapılır. Böylece iyili meleklerinin çocuğun ömrü boyunca çocuğa yardım edeceklerine inanılır.

Kırgız Türklerinde, çocuğun kırkı çıkıncaya kadar gelen misafirlere özel bir yemek ikram edilir. Bu yemek *Çeyintek* (İşgembe ile kavrulmuş yağ) ile buğday unu karıştırılarak yapılır. Bu yemekten bebeği ilk defa bebeği beşiğine koyan kişiye de ikram edilir. Bebek, beşiğe konulunca üzerine dokuz kat örtü serilir. Sebebi, Kırgızlarda dokuzun kutsanmış sayı olmasıdır. Kırgızlarda kırkı çıkan çocuğun saçı kesilir. Saç saklanır. Çocuğun saçını kesecek kişi çok önemlidir. Bu kişi onurlu ve gururlu herkes tarafından sevilen birisi olmalıdır. Saçı ilk kesen kişiye gömlek hediye edilir. Kırgızlarda gömleğin özel bir anlamı vardır. İlk saça *Karın saçı* denilir.

Kırgızlarda “*Süt kardeşliği*” önemlidir. Süt kardeşi olanlar kesinlikle evlenemezler. Bu yüzden anne çok dikkat etmelidir. Aksi halde annenin bunun hesabını öbür dünyada vereceğine inanılır.

Kırgız Türklerinde, erkek çocuklar 3-5 veya 7 yaşında sünnet yaptırılır. Sünnet yaşının tek bir sayıya tekabül etmesi önemlidir. Sünnet yapılırken, çocuğa oyalanması için kemikli et verilir. Buna “*Cilik*” denilir. Sünnetten sonra sünnet düğünü yapılır. Sünnet düğününe gelen davetliler at, inek gibi büyük hediyeler getirirler.

Kırgız Türkleri, çocukları ilk yürümeye başlayınca *Tuşo Toyu* yaparlar. Tuşo toyu yaptırılan çocuğun da uzun ömürlü olacağına inanılır.

Erkek çocukların saçları ilk olarak 3-5 yaşında tıraş edilir. Saçın kuvvetli olması için ustura ile tıraş ettirilir. Yine Kırgız Türkleri çocuklarını 3-5 yaşlarında sünnet ettirirler. Sünnet yaptırma Kırgızlarda Müslümanlığa giriş olarak kabul edilir. Kırgızlarda sünnete çok büyük önem verilir.

Özbekistan Türkleri: Özbek Türklerinde gelinin hamile olduğu canının bir şeyler çektiğini söylemesi ile anlaşılır. Örneğin, gelin canının; ayva, nar, erik, havuç, şeker v.b. yiyecekler çektiğini söylüyorsa gelinin bu sözlerinden, hamile olduğu anlaşılır. Aşerme Özbek Türklerinde de vardır. Aşeren kadının canının

²³Kalafat, a.g.m., s. 164.

istediği temin edilmeye çalışılır²⁴. Hamile kadın çift canlı diye tabir edilir. Kadın doğum yapıncaya kadar saçını kesmez. Resim çektirtmez. Düğün eti yemez²⁵.

Özbek Türkleri çok çocuklu ailenin güçlü bir aile olacağına inanır. Bu tür ailelerde birbirine olan bağlılığın çok fazla olacağı inancı hakimdir. Halk arasında “*İt ol, kuş ol ama çok ol*” denilir veya “*Yalnız atın tozu çıkmaz tozu çıksa da sesi çıkmaz*”, “*Birleşen uzar birleşmeyen kısılır*” denilir²⁶. Özbek Türkleri imece usulü ile iş yapmayı seven bir topluluktur. İmece; biçarelere, evlenenlere, sünnet yaşı gelen öksüz çocuklara yapılır.

Özbek halk inançlarında hayırlı evlat sahibi olmak en büyük devlet olmaktır. Ayrıca iyi niyetli olmak Özbek Türklerinde pek makbul kabul edilir. İyi niyete sahip olmak yarım devlet olmak demektir.

Özbeklerde çocuğun adı çok önemsenir. Çocuğun adının ileride çocuğun karakterinin oluşmasında çok önemli bir yere sahip olduğuna inanılır. Bazı çocuklara Resul, Ekrem, Nebi gibi isimler konularak Allah’ın merhametinin bu çocuklara yansıtacağına Allahın bu çocukları esirgeyeceğine inanılır²⁷. Özbeklerde düğün esnasında doğmuş çocuğa; *Toyçı*, seyahat esnasında doğmuş çocuğa; *Sefer* adını verilir.

Özbek Türklerinin inancına göre, babanın erkek çocuğu üzerinde 3 borcu vardır. Bunlar sünnet ettirmek, çocuğu meslek sahibi yapmak, çocuğun evlenip ev kurmasını sağlamaktır. Sünnet önemlidir. Çocuk, yedi yaşına kadar mutlaka sünnet yaptırılır. Çocuk bazen de sünnetli doğar. Sünnetli doğmuş çocuklara, “sünnet” adı verilir. Sünnetle kesilen parça avlunun çiğnenmeyen bir kıyısına gömülür. Özbek Türkleri, çocuklarının sünnet olmakla Müslüman olduklarına ve erkek olduklarına inanırlar. Sünnetten sonra sünnet olan çocuğun ziyaretine gidilir. Çocuğa sevindirici hediyeler verilir.

Özbek Türkleri çocuğu kötü ve yaman gözlerden korumak için hamile kadın düğün ve cenazelere gitmez. Doğumdan önce biçki dikiş işlerine bakmaz. Takı takmaz kimse ile dalaşmaz²⁸.

Özbekler, yeni doğmuş çocuğun annesini; 3. babasını ise doğumunun; 5. gününde tanımaya başladığına inanırlar. Doğumun beşinci gününde helva yapıp davet edilenlere ikram edilir. Doğum olurken, annenin başucuna; ekme, tuz, un konulur. Ayrıca anneye üzerlik koklatılır²⁹.

²⁴ Kalafat, *Özbekistan Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*, İstanbul, 1996, s. 12.

²⁵ Kalafat, “*Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk inançlarında (Doğum)*”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997, s. 250.

²⁶ Kalafat, “*Özbekistan Halk Sufizmi*”, s. 54.

²⁷ Kalafat, **a.g.m.** s. 55.

²⁸ Kalafat, “*Özbekistan Anadolu karşılaştırmalı Halk inançlarında “Doğum”*”, V. **Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançları Seksiyon Bildirileri**, Ankara 1997, s. 251.

²⁹ Kalafat, **a.g.m.** s.253.

Türkmenistan Türkleri: Türkmenistan Türkleri hamile kadının doğacak çocuğunun cinsiyeti hakkında çocuğun anne karnındaki hareketlerine göre fikir üretirler. Çocuk anne karnının sağ tarafında kıpırdamaya başladı ise çocuğun erkek, ortadan kıpırdamaya başladı ise; çocuğun kız olacağı inancı hakimdir

Türkmenistan Türklerinde çocuğun saçı çocuk 12 aylık oluncaya kadar kesilmez. Çocuk 12 ayı doldurunca çocuk için saç toyu tertiplenir. Saç toyunda çocuğun saçı, sağdan başlanılarak dayısı tarafından kesilir. Kesilen saç, dayıya bahşiş verilerek alınır³⁰.

Diş toyu, ilk çıkan diş için haftanın çarşamba ve cuma günü yapılır. Ayrıca çocuğun yenilenecek çıkan dişi atın ayağını bastığı yere gömülür. Bu uygulama ile çocuğun dişinin çok sağlam olacağına inanılır. Sünnet toyu; Sünnet yaptırılan çocuğun parçası, 7 gün boyunca ailesi tarafından saklanır. Daha sonra ya çiğnenmeyen temiz bir yere gömülür ya da akarsuya atılır.

Ak Toy; Peygamber Hazreti Muhammet'in yaşına ulaşmış olmanın verdiği sevinçle yapılan toydur. Bu bir anlamda nasip olmuş olma için şükür toydur.

Türkmenistan'da eve giren geline "Ayağı düştü" denilir. Bu Anadolu'da *Gademli, uğurlu, ayağı iyi* şeklinde söylenmektedir. Gelin eve ilk defa gireceğinde sağ ayağının uğur getireceğine inanıldığından ilk defa sağ ayak bastırılarak yeni eve girilir³¹. Gelin yeni evine girerken gerek Türkmenistan'da gerekse Anadolu'da gelinin eli yağ ve bal batırılır. Bu ev hanesine yeni katılan gelinin evdekilerle olan ilişkilerin yağ ve bal gibi olması isteğinden kaynaklanır.

Kıbrıs Türkleri: Kıbrıs Türklerinde, anneler çocuklarını sol göğüslerinden başlayarak emzirirler. Zira kalp soldadır. Hamile kadının aşerdiği vakit, canının ceylan eti çekmesi doğan çocuğun ileride iyi bir koşucu olacağı olarak yorumlanır. Hamile kadın güle bakarsa kızı çok güzel olur inancı yaygındır. Yine hamile iken güle bakan kadının çocuğunun gül gibi güzel olacağı inancı vardır³².

Gelin hazırlanırken, üç kez aynaya baktırılır. Her defasında, "Gelin kendin çirkin, talihin güzel olsun." denilir.

Kıbrıs'ta çocuk sahibi olmak isteyen anneler, elma ile ilgili bir uygulama yaparlar. Elma üremeyi temsil ettiği için, elma okutularak hamile kalmak isteyen anne adayına yedirilir. Böylece, çocuğunun olacağına inanılır³³.

³⁰ Kalafat, "Balkan Türklerinden Örneklemelerle Halk İnançlarımızda "Saç""", Erciyes, Ocak 2002, S. 301, s. 15.

³¹ Yaşar Kalafat ve Kurbancemal İlyasova, "Türkmenistan ve Türkiye Düğünü-Ölüm Gelenek ve İnançları", Türksoy, Eylül 2002, S. 7, s. 40.

³² Kalafat, "İkinci Uluslar arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi ve Görebildiğim Kıbrıs", Rauf Denktaş Armağanı, Turan Kültür Vakfı Yayını, Ankara 2000, s. 251.

³³ Kalafat, "Alaysa Türk Halk Kültüründe Elma İnanç tedavi ilişkisi", Yayımlanmamış makale. s. 4.

Sonuç

Bağımsız Türk devletleri Türk halklarının doğum ile ilgili halk inançları ortak uygulama tespitlerinin yapılmaya çalışıldığı tebliğde görülmüştür ki:

- 1) Doğum ile ilgili olarak çocuğun cinsiyetinin kız mı erkek mi tespiti coğrafi farklılıklara rağmen usul açısından büyük benzerlik göstermektedir.
- 2) Hamile kadına karşı büyük bir ilgi ve saygı vardır. Hamile kadının canının çektiği yiyecekler mutlaka bulunmaya, hamile olan anne adayına yedirilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Yerikleme inancı çok önemlidir.
- 3) Çocuğun doğumunda gerek adının konulması gerekse konulan ad çok önemlidir. Şöyle ki ad koyma hemen bütün kesimlerde merasim ve toy ile yapılmaktadır. Ad koymayı ise çevresine göre saygın ve sözüne itibar edilir kişiler koymaktadır.
- 4) Bozkır kültür geleneğinin bir coğrafi ikramı olarak hayvan ve hayvan maddeleri ile ilgili olarak doğum ile ilgili uygulamalar da ortak argümandır. Örneğin, Çocuğun sünnetten önce ata bindirilmesi, yeni doğan çocukların koyun derisine sarılması, merasimlerde et ve et ürünlerinin bolca kullanılması gibi.
- 5) Sünnet Türk Dünyası sair kesim Türklerinde ortak bir uygulamadır. Hemen tüm kesimlerde erkek çocuklar yaşlarının genelde 3-5-7. sinde sünnet ettirilirlir.
- 6) Kırklama inancı hemen tüm Türklerde var olan bir inançtır. Kadının doğum yaptığı günün kırkinci günü yıkanması, kırkı çıkıncaya kadar doğum yapan kadının evinden dışarı çıkmaması, kırkı çıkıncaya kadar çocuğun doğduğu evden dışarı çıkarılmaması yada gelen misafirlere gösterilmemesi, çocuğun kırklanması... gibi.
- 7) Doğum sonrası çocukla ilgili ilkler de Türk Dünyası arasında ortak uygulama alanlarındandır. Çocuğun ilk dişinin çıkması, ilk saçının kesilmesi, ilk emeklemesi, ilk yürümesi... bu tür uygulamalarda genelde yemekli toy yapılmaktadır.

Sonuç olarak görülüyor ki, yaklaşık 250 milyona yaklaşan dünya Türk nüfusu halklarının yaşadığı kültürel değerlerinde doğum uygulamaları açısından ortak uygulama ve değerlere sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Arkadaş Matbaası, İstanbul 1940.
2. Burhan Göksel, "Kültür" Milli Kültür Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, S. 56. S. 96-106.
3. İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1984.
4. Ali Çelik, Halk İnançları, Beyan Yayınları, İstanbul 1995, s. 17.
5. Orhan ÇELTİKÇİ, Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları, IQ Yayınları, İstanbul. 2007.

6. Kalafat, Yaşar, "Balkan Türklerinden Örneklemelemlerle Halk İnançlarımızda "Saç"', Erciyes, Ocak 2002, S. 301, s. 15-19.
7. Kalafat, "İkinci Uluslar arası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi ve Görebildiğim Kıbrıs", Rauf Denктаş Armağanı, Turan Kültür Vakfı Yayını, Ankara 2000, s. 222-236.
8. Kalafat, "Alaysa Türk Halk Kültüründe Elma İnanç tedavi ilişkisi", Yayımlanmamış makale.
9. Kalafat, "Özbekistan Anadolu karşılaştırmalı Halk inançlarında "Doğum"', V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançları Seksiyon Bildirileri, Ankara 1997.
10. Kalafat, Özbekistan Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1996.
11. Kalafat, "Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk inançlarında (Doğum)", V. Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1997.
12. Kalafat, Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları I. MEB Yayınları, Ankara, 2002.
13. Kalafat, "Kazakistan'daki Türk Halk inançları", Milli Folklor, Yaz 1999, S. 41. s. 66-74.
14. Kalafat, ABAY'ın 150. Yılında İpek Yolu Güzergâhları, Ecdat Yayınları, Ankara 1997.
15. Kalafat ve Kurbancemal İlyasova, "Türkmenistan ve Türkiye Düğünü-Ölüm Gelenek ve İnançları", Türksoy, Eylül 2002, S. 7.
16. Kalafat, "Türk Halk İnançları Atlasında Kıbrıs", Türksoy, S. 4., s. 34-37.

Summary

BIRTH-RELATED COMMON TRADITIONS IN TURKIC WORLD CULTURE

Orkhan CHELTİKÇİ
(Akdeniz University, Turkey)

The Turks have five millenarian of historical background in the world. Together with their historical depth, they have also cultural richness. As of nowadays, Turks, lived in minority as seven independent states, tens of self- governing areas, and have conserved their moral customs and cultural values.

In the article, common applications in areas of the Turkish World culture connected with birth have attempted to be detected, and common points have been presented. With regard to birth, common points in applications such as a woman's becoming pregnant, to her desiring foods, from an unborn child's gender determination, to his temper and character, his being given a name and his first cutting tooth and haircut have attempted to be detected and Turkish World culture's drawing together have been introduced from the point of application to birth.

Key Words: Public Culture, Public Belief, Birth, Giving a name, Traditions.